

**EKONOMSKE NELOGIČNOSTI DOVODE DO POJAVE LAŽNIH
VRIJEDNOSTI**

U radu se analiziraju posljedice primjene ekonomskih nelogičnosti koje, pored loših ekonomskih rezultata, sa sobom donose i pogrešna razmišljanja ljudi. Stvaraju se neke krive vrijednosti (za razliku od pravih - ispravnih) koje sa svoje strane povratno iniciraju pogrešno ponašanje ljudi.

Autor iznosi niz dokumentiranih primjera pojave lažnih vrijednosti. Na temelju ovih konkretnih primjera na kraju se zaključuje da od realnosti ne treba bježati, ma kako ona bila ekonomski gorka. Zakone valja poštivati, pa čak i da nisu dobri. Ali tada treba sva nastojanja usmjeriti na legalnu demokratsku izmjenu zakona ili dogovora, a ne zakon izigrati gdje god je to moguće.

1. UVOD

Oduvijek je zapravo bilo u interesu svakog društva i poretka da se postignu neke vrijednosti ¹. Što više, težnja k tom cilju uvjet je napretka društva i čovječanstva u cjelini.

U postizavanju vrijednosti ljudi su se koristili i dopuštenim i nedopuštenim sredstvima. Ponekad nesvjesno, češće pak svjesno, nedopuštena sredstva u stjecanju vrijednosti stvaraju prividan dojam da se vrijednost lako stvara. Rezultat toga zapravo je pojava lažne vrijednosti, kao rezultat alkemije krivog razmišljanja. Zadovoljstvo skupine ljudi, ili sreća pojedinca koja je temeljena na lažnoj vrijednosti, ponajprije su znak narušenog morala društva. Potom, poprimi li ta pojava masovno obilježje, znak je to po stupnog rasula u društvu.

1 - Oblici vrijednosti mogu biti različiti. U kontekstu ovog razmatranja pod vri jednošću podrazumijevamo trajni oblik imanja ili posjedovanja nečeg dobrog u moralnom smislu i ljudskom življenju. Te vrijednosti izražavaju se samo u međusobnim komparativnim odnosima među ljudima.

Već više godina naša zemlja prolazi kroz ekonomske nevolje. U nesređenoj i nestabilnoj situaciji, čim ona duže traje, lažne vrijednosti sve više ustupaju mjesto onim pravim. U takvim uvjetima "kad čvrsto postaje labavo, a stabilno nestabilno", primjena i sve veće korištenje ekonomskih nelogičnosti u ekonomiji privređivanja stvara veoma pogodno tlo za pojavu lažnih vrijednosti. U ovom radu pokušat će se istražiti i na nizu primjera prikazati kako "njegovanje" ekonomskih nelogičnosti uvjetuje sve učestalije pojave lažnih vrijednosti. Samim prikazom tih pojava i njihovim objelodanjivanjem ukazat će se na činjenicu da nestajanjem ekonomskih nelogičnosti postupno ipak nestaju i lažne vrijednosti. Samim tim prave će vrijednosti postati i ostati osnovni pokretač napretka i sreće ljudi.

2. POŠTENJE, DOBRA PRAVILA PONAŠANJA I ZAKONITOST OSNOVA SU ZDRAVE PRIVREDE

U svakom sistemu mora postojati red koji se održava poštivanjem morala, dogovorenih pravila ponašanja i zakonitosti. Čovjek je vjerojatno po prirodi sklon izbjegavanju dobrih pravila ponašanja. Pod djelovanjem entropije² kao uslijed erozije ponašanja ljudi poprima neskladna obilježja. Cjelokupno društvo sastoji se iz niza skupina ljudi koji imaju različite interese. Želja za ostvarivanjem samo svojih interesa, bez poštivanja interesa društva u cjelini, pruža pogodno tlo ponajprije za gubitak poštenja, a potom i za izigravanje zakonitosti.

U poštivanju zakonitosti postoje dvije krajnosti koje se izražavaju na slijedeći način:

- a) Ako je zakon i kriv, **treba ga poštivati** i (suprotno)
- b) Vrlina postaje izigrati društvene norme (i umjesto da ispravljamo krivo, to krivo nam postaje uzor).

Između ovih krajnosti najčešće postoji velika praznina jer ljudi

2 - Entropija = mjera nereda u sustavu. E. nekog sustava je veličina kojoj se diferencija prikazuje kvocijentom između beskonačno male množine topline dovedene sustavu i temperature kod koje se dovodi sustavu ta množina topline. Enciklopedija Leksikografskog zavoda, Zagreb, knjiga 2, str. 588.

se u svojim razmišljanjima, ali i u ponašanjima, priklanjaju ili jednoj ili drugoj krajnosti.

U prvom slučaju, čak i ako smo svjesni da zakon (ili ozakonjeno pravilo ponašanja) nije dobar, osnovni red u svakom organiziranom i civiliziranom društvu nameće obvezu poštivanja i tog zakona. Ali, svu silinu nastojanja treba usmjeriti na izmjenu zakona, a ne njegovo izigravanje. Svoju veličinu i dosljednost čovjek će i društvo pokazati samo ustrajnim poštenjem i poštivanjem dogovorenih normi, uključivši i postupke koji idu protiv vlastitog (možebitnog) krivog interesa.

Priklanjanje drugom rješenju znak je da smo kao pojedinac ili skupina skloni nepoštenju, ostvarivanju svojih interesa u mutnom. Poprimi li to obilježje gotovo pravila u nekom društvu i vremenu, tada kažemo da je ta zemlja ili društvo narušilo, ili čak izgubilo, svoj pravni poredak.

U proteklih nekoliko godina, tvrdimo to iz iskustva, pravni je poredak bitno narušen. Izbjegava se primjena ekonomskih zakonitosti, a kroz to se izbjegava i sučeljavanje s gorkom ekonomskom istinom. Sve to postupno, ali nažalost sve češće, navodi sve veći broj ljudi da prihvaćaju krivo kao ispravno, da to krivo postaje uzor. Stvara se mit o lažnom dobru koji jugoslavenskom društvu može nanijeti daleko veće štete od dužničkih i drugih ekonomskih nevolja.

Od niza ekonomskih nelogičnosti i devijantnih pojava, koje danas postoje u društvu, prikazat ćemo primjerom tek neke od njih.

2.1. Kako smo vrijednu poslovicu: "Dug je zao drug" pretvorili u uzrečicu da je "dug najbolji drug"

Dugovi su u normalnim okolnostima uvijek teret za dužnika. Primjenom nereálnih kamata na dugovanja jugoslavensko je društvo na umjetan način teret dugovanja učinilo slasnim užitkom. I umjesto da se od zaduživanja bježi, da se teži stvaranju realnih vrijednosti radom, smatra se da smo ovom vražjom čarolijom uspješni zlo pretvoriti u dobro. U uvjetima kad su kamatne stope bitno manje od stope inflacije, i te kako je isplativo biti dužnikom.

Protuteža toga nažalost je činjenica da se svatko "pod hitno" želi riješiti zakonskog sredstva plaćanja - dinara u njegovom likvidnom obliku. Novac bježi u robu, čak i onu koja nam ne treba, svaki mogući motiv štednje se gubi. S vremenom, kako štednje nema, a ima povećane i prevelike potrošnje, nema ni novca, barem ne u dovoljnom realnom iznosu. Pojavljuju se tada do datne količine "umjetno" stvorenog novca koji potkrepljuje i ubrzava inflaciju. U tom kolu uvijek se isplati biti dužan, i filozofija razmišljanja ljudi poprima zabrinjavajuće obilježje, stvara se lažni osjećaj vrijednosti da je u inflaciji iz "ničega moguće stvoriti nešto".

U čitavom ovom kontekstu najtragičnija je zapravo stvarnost da su nam drugi, u ovom slučaju naši vjerovnici, vjerojatno u dobroj vjeri, ukazivali i obvezivali nas na primjenu realnih kamata.³ U stvarnosti taj dobar savjet, tu pruženu ruku nismo htjeli poslušati. Na pomalo čudan, zapravo zloslutan način, formalno se prihvaćaju ekonomske zakonitosti, među njima i realna po višena kamata. Konkretna odluka je u njezinom padu, dakle sasvim suprotno nego što bi trebalo biti, ali i potpuno suprotno od onog za što smo se opredijelili i što se tvrdi da će biti učinjeno. Ako to čini najviši organ vlasti u zemlji, onda to pruža osnovu svim drugim ekonomskim subjektima da kao uzor prihvaćaju aksiom: "Govori jedno, a radi drugo".

2.2. Utrkom u isplati osobnih dohodaka obaramo postolje na kojem stojimo

U sve težim ekonomskim uvjetima privređivanja i pada životnog standarda uposlenih radnika i građana težnja za što većim osobnim dohotkom (mirovinom i sl.) donekle je normalna. U uvjetima visoke inflacije, pored toga, jako je važno dobiti odgovarajuću nadoknadu živog ili minulog rada na vrijeme.

3 - Poznata su nastojanja Međunarodnog monetarnog fonda, iz "Pisma o namjerama" i drugih dokumenata, da Jugoslavija konačno, pa makar i postupno, uvede realne kamate (prosječna kamatna stopa = stopa inflacije + 1). Tim se putem krenulo u 1983.god. i trebalo je sredinom 1986.god. učiniti samo još mali korak da se to i ostvari. Neekonomske sile tada su uvjetovale odluku nove jugoslavenske vlade da kamatne stope umjesto porasta dožive značajan pad. Od tada nevolje ekonomske prirode postaju dvostruke.

Međutim, pojedini ekonomski subjekti (nažalost ima ih sve više i više), pod svakodnevnim pritiskom radnika isplaćuju sve veće i veće osobne dohotke. Često su te isplate izvan bilo kojeg okvira ostvarenog dohotka ili društvenog dogovora. Na području isplate osobnih dohodaka razvila se svojevrsna utakmica "tko će više i tko će prije", kao da smo na nekom od atletskih natjecanja.

Osobni dohodak nije trošak, ali je izdatak. Veći osobni dohoci, bez obzira na razne teorije, pojednostavljeno povećavaju cijenu proizvoda ⁴ pa je ekonomski logično da povećanjem djeluju inflatorno, pogotovo pada li produktivnost rada, kako je to kod nas slučaj posljednjih godina. Iako bi svi odgovorni trebali biti toga svjesni, prešutno, ali i javno, daju se podrške povećanju osobnih dohodaka radi zaštite životnog standarda. Dojam je da veoma velik broj ljudi smatra osobne dohotke posebnom nezavisnom kategorijom od inflacije. Kako drugačije opet protumačiti proturječnost u opredjeljenju za Rezoluciju o ekonomskom razvoju zemlje, recimo za 1987. god., kojom se na prvo mjesto stavlja borba protiv inflacije, a istovremeno se ipak relativno blago prelazi preko utrke u isplati osobnih dohodaka?! I opet dolazimo do već poznatog aksioma: "Govori jedno, a čini drugo". Umjesto da veoma rigorozno bdijemo nad visinom osobnih dohodaka, ne sa mo da ih "zamrznemo", kako se to negativno-popularno kaže, već da ih kao primjer u težnji smanjenja inflacije i smanjimo, sva naša pažnja okreće se pronalaženju načina kako da se i blagi propisi o ograničenju isplata izigraju. Tu se sada susrećemo s drugom nevoljom koja se sve uspješnije u našem društvu gaji, a to je već spomenuta činjenica da "vrlina postaje izigrati društvene norme". Pojedini izvršioци, ponajviše financijski radnici koji su, mora se priznati, vrlo vješti u tome postaju u svojoj sredini veoma ci-

4 - Izgleda da su toga mnogi u svijetu, osim možda kod nas, i te kako svjesni. Na prijelazu u ovu godinu Francusku su zahvatili veliki štrajkovi radnika (željeznica i druge javne službe komunalnog obilježja). Francuska je vlada čvrsto, usprkos svim prijetnjama i velikim štetama koje su kroz štrajk nastale, ostala kod stava da smije i može povećati plaće najviše za 3% u ovoj godini kod sklapanja sindikalnih ugovora. U tome će vjerojatno ostati dosljedna, prije će vlada pasti nego da ona u tom stavu popusti, jer bi ta da teže bilo boriti se s inflacijom, koja je u toj zemlji dvadesetputa manja nego što je to kod nas slučaj.

jenjeni zbog takve rabote. S druge strane, pošten radnik-stručnjak kojemu je važnije poštivanje ekonomskih zakonitosti od užeg interesa, doživljava omalovažavanje u svojoj sredini. Lažna vrijednost pored lažnog sjaja dobiva i lažan odsjaj. Društvo takvim ponašanjem odgaja "mahere" i mediokritete. I ne treba se čuditi ako takvo društvo u ekonomskom smislu sve više juri nizbrdo. Konačno, takvo društvo drugo ni ne zaslužuje i samoupravno postolje, na kojem stoje, više oslonca nema. Anarhija se sve više približava.

2.3. Kod mlade generacije sve se više stvara klima da se može živjeti i bez rada

Svakom bi odraslom i ozbiljnom čovjeku moralo biti u interesu da svom djetetu dade ili omogućí primjeren odgoj i obrazovanje. Svakom društvu mora biti u interesu da mlađa generacija zna više od svojih roditelja. U tom smislu, valja istaći, u nas se niz godina provodi reforma odgoja i obrazovanja.

Tvrnja u ovom podnaslovu možda je smiona, očito je da bi za njezino dokazivanje trebalo provesti opširna istraživanja. Kretanje u društvu u posljednje vrijeme stvara dojam da je misao iznijeta u ovom podnaslovu ipak točna. Zapravo pod utjecajem roditelja, labavijih odgojnih stega u školi, općenite erozije morala, sve teže ekonomske situacije, mladi se sve više, barem u svojim željama, okreću lagodnijem životu. Uzor im postaje nerad, a ne rad. Sve veći gubitak interesa za obrazovanje uvjetovan je nizom činilaca. Jedan od najbitnijih u negativnom smislu je u tome što se mi zapravo vraćamo "kultu šake, na račun kulta pameti". Od sve veće vrijednosti postaje isključivo fizički rad, barem on tako biva izražen kroz visinu osobnih dohodaka uposlenih radnika. Težnja je da se kriterijima o nagrađivanju najviše vrednuju uvjeti rada, a kreativnost i odgovornost kao kriteriji posla gotovo da i ne postoje. Svjedoci smo toga da nekvalificirani radnik u mnogim "dobrim" firmama ima jednak ili veći osobni dohodak od prosvjetnog ili kulturnog radnika mnogo većih kreativnih sposobnosti. To pruža krivi motiv mladima, kod njih se stvara osjećaj kako nije potrebno učiti kad i bez toga može biti dobro, čak i bolje nego kad se uči. Ne želimo ovaj problem pojednostavljivati jer i još uvijek ima mnogo vrijednih i radišnih mladih ljudi,

iako se vrlo velik broj mladih prije svega zanima za prolazne vrijednosti. Glazbu kao umjetnost ne treba kriviti, ali "rok" i "pop" te druga "avangardna" muzika polako zbog prevelike potrošnje postaju neprijatelji razvoja zdrave ličnosti. Jednosmjernan razvoj kroz pasivno muzičko izražavanje (slušanje ploča i koncerata) prijeti da će omladina radije prihvatiti ugodan život nego strpljiv i mukotrpan rad. ⁵

Iako generalne ocjene o tome na temelju nedovoljno istraženih činjenica i premalog broja ovdje iznijetih argumenata mogu nekog navesti na pomisao o improviziranom zaključku, ipak smiono izjavljujemo da u sadašnjoj našoj mladoj generaciji ima previše "djecu cvrčaka, a rijetko nalazimo pčelice i mravce". A društvo, koje u mladoj generaciji nema solidnu osnovu i potku za napredak, ustvari nazaduje. Povijest će svakako učiniti silno odgovornim sadašnje roditelje za položaj u koji su doveli vlastitu djecu. A sve dobrim dijelom zbog primjene ekonomskih nelogičnosti i stvaranja lažnih vrijednosti.

2.4. Ulaganjem imovine stanovništva pretežno u potrošnju gubi se dah ekonomskog napretka

U stvaranju vrijednosti uvijek je potrebno najprije nešto uložiti da bi se dobio rezultat. Dio tog rezultata rada nužno mora ići za podmirenje životnih potreba onih koji su taj rezultat stvorili, drugi dio je neophodno potreban trajno uložiti u osvajanje novih proizvodnji. To je, u smislu poštivanja pravila proširene reprodukcije, i osnovni uvjet napretka.

Naša je ekonomija u smislu stvaranja društvene akumulacije u

---

5 - To dakako nije jedini argument, ali poslušajte primjer: U jednoj radio-emisiji potkraj prošle godine (Radio Varaždin) mladi su imali prilike dati niz primjedbi u smislu poboljšanja kvalitete svoje emisije "Mladi mladima". Sve primjedbe i prijedlozi, apsolutno svi, bili su usmjereni na to koju bi pjesmu željeli čuti, kojeg bi pjevača htjeli vidjeti. Kao da se život mladih svodi samo na pjesmu, kao da drugih problema i interesa nema.

posljednje vrijeme znatno posustala i iz posljedičnih razloga ⁶. Društvena akumulacija, zbog sve većih gubitaka, nije dovoljna za željeni razvoj. Dio stanovništva raspolaže imovinom koju bi bilo nužno uvesti u društvene tokove. Nažalost ne postoji, barem za sada, mehanizam kojim bi privatna sredstva direktno bila ulagana, uz obostrani interes, u udruženi rad. Time bi se barem djelimiце nadoknadilo odsustvo društvene akumulacije.

Kako ne postoji realna mogućnost ulaganja stanovništva direktno u povećanje kapaciteta društvene reprodukcije, dešavaju se čudne stvari. S jedne se strane osjeća trajni nedostatak akumulacije, s druge strane određene kategorije stanovništva ulažu sve znatnija sredstva u stvari potrošnje kako bi zaštitile realnu vrijednost svoje imovine. Time se na tržištu stalno umjetno stvara veća potražnja za nekim robama trajnih vrijednosti (stanovi, automobili i slično) nego što bi to ekonomska snaga stanovništva u normalnim okolnostima mogla izraziti. Pritisak na rast cijena kod tih roba je nezaustavljiv, te postaje generatorom inflacije i kroz porast cijena drugih roba. Stanovništvo malo pomalo ulazi u predvorje potrošačkog društva, koje za to realno nije spremno. Posjedovanjem sve većih trajnih vrijednosti, koje ni često nisu nepohodno potrebne, stanovništvo si stvara nepotrebne dodatne troškove održavanja i očuvanja tih trajnijih vrijednosti. I umjesto da stvoren višak vrijednosti kod stanovništva, uložen u korisnu proizvodnju, stvara dodatne izvore akumulacije, za samog imaoća vrijednosti on kad tad postaje teret.

Privreda pak sa svoje strane i nadalje vapi za sredstvima, koja već postoje, samo ne postoje instrumentariji da ih se prikupi i pravilno usmjeri u obostranom interesu i privrede i stanovništva.

---

6 - Dr.D.Savin: "Ne postoji takva ekonomska politika koja u 15 godina (do kraja tisućljeća) - tokom kojih će se oduzimati oko 6% do 8% društvenog proizvoda, da bi se otplaćivali inostrani zajmovi - može istisnuti akumulaciju potrebnu pokretanju novih tehnologija, kada to nije učinjeno u prethodnih 15 godina tokom kojih je putem inostranih izvora razvoju stavljeno na raspolaganje dodatnih 8% vrijednosti društvenog proizvoda (dakle radna generacija ove i slijedeće decenije imaće na raspolaganju 12-16% manje vrednosti društvenog proizvoda nego što je imala prethodna)", u časopisu "Ekonomska politika", Beograd, broj 1793, str. 25.

2.5. Izostanak zdrave konkurencije na tržištu sredstava i rada, ali i ideologije, stvorili su privredu koja ne može krenuti naprijed

Za napredak, za razvitak često je nužna suprotnost interesa. Izbor između dvaju ili više mogućih pravaca kretanja ili razvoja predstavlja odluku koja bi trebala rezultirati optimalnim rješenjem. Uz odluku uvijek mora postojati i rizik. Ukoliko na umjetan način ugasimo suprotnost interesa, ukoliko privredu izvučemo iz zdrave poslovne utakmice s drugima, nismo ni svjesni što smo propustili. Godinama se naš privredni život temelji na dogovaranju i sporazumijevanju, čime se dobrim dijelom i izbjegava konkurentna borba. uvjereni da je tako dobro, da je to demokratski, ni nemislimo na to što smo propustili. Pridoda li se tome i neodgovornost za propuste, a zajedno s time i puna socijalizacija nastalih gubitaka, sve to rezultira prije ili kasnije gubitkom motiva kod onih koji su još dobri u privređivanju.

Kao što na tržištu roba često izbjegavamo konkurenciju, tako i na tržištu rada ta konkurencija, barem dosada, skoro i nije postojala. Smjenjivanja zbog lošeg rada skoro su nepoznata, a u tom kontekstu i smjenjivanje organa vlasti (od općinskih do saveznog nivoa) zbog loših rezultata rada ili visoke inflacije gotovo da ne postoje. Sve, što se uradi, uklapa se u postojeći sistem, sve kao da je dobro, a krajnji je rezultat zapravo zaprepasujuće loš. Ne ponašamo se zdravo-poslovno, pa se stvara lažna vrijednost da i loš rad ne treba biti kažnjen, dapače, često je visoko nagrađen.

2.6. Dio supstance osnovnih organizacija pretočen je u osobnu potrošnju

Već dugi period vremena u privredi postoje dva različita simptoma koji, po predznaku suprotni, donose iste ekonomske nevolje. To su u prvom redu potcijenjenost osnovnih sredstava i precijenjenost zaliha vlastite proizvodnje. Nerealna amortizacija stvara privid o manjim troškovima poslovanja, umjetno povećavajući dohodak. Raspodjelom tako povećanog dohotka preko mjere namiruje se lična potrošnja, te se kroz porast osobnih dohoda dio postojeće vrijednosti, dio stvorenog minulog rada nepo-

trebno prelijeva iz društvenog u privatno vlasništvo. Najtragičniji slučaj je s neekonomskim stanarinama. Na taj način godišnje ogromna sredstva prelaze u privatne ruke, i jao si ga onome tko bi makar samo pomislio da tako u buduću više ne bi trebalo biti. Stvara se potpuno krivi osjećaj da je to stečeno pravo, da je to socijalni element, a zapravo se pomaže uvelike i onome koji bi za pravo drugima trebao pomagati.

I kroz precijenjenost zaliha vlastite proizvodnje umjetno se povećava dohodak. A posljedice su iste. Zbog nerealnog prevelikog dohotka raspoređuje se i troši nešto što ne postoji.

Za zdravu privredu zapravo bi trebalo biti suprotno, tj. morala bi postojati precijenjenost osnovnih sredstava i potcijenjenost zaliha. To stvara i povećava rezerve u društvu i kanalizira veći dio novostvorene vrijednosti u akumulaciju. Na taj način ne troši se budući dohodak generacije koja slijedi iza nas, već naprotiv toj se generaciji pomaže stvarajući danas one vrijednosti koje će se trošiti ubuduće. Ali i sama pomisao o odricanju nečeg u korist buduće generacije kao da nam nije svojstvena, a trebala bi biti potpuno prirodna .

2.7. Izokrenute društvene vrijednosti neprijatelj su napretka

Nestabilni uvjeti privređivanja, a onda i nestabilni uvjeti života općenito, rađaju kod ljudi poremećenim osjećajem za vrijednosti. Ono što je nevažno, a trenutno sjajno, poprima veliku vrijednost, bitne stvari zagasita sjaja ostaju bez vrijednosti. Usvajaju se laki postupci, trud se izbjegava.

Što da kažemo na nagrađivanje rada! Mogli bismo reći da su zabavni pjevači i sportaši najcjenjeniji ljudi u društvu, ako se to mjeri primljenim osobnim dohotkom. Radnici u kulturi i prosvjeti, ocjenjivani i nagrađivani tom mjerom, postaju potpuno marginalni društveni sloj. Čisti fizički rad sve je više cijenjen, gotovo do apsurdna i javne hvale u smislu "primanja naših radnika i do triputa suveća od primanja našeg direktora i fakultetlija". Ako kod toga zaboravljamo koje su dužnosti organizatora proizvodnje i drugih odgovornih radnika i kako taj rad radi dugoročnog razvoja treba nagraditi, manje je važno, ali bi vrlo važno bilo sje-

titi se davnih riječi Alberta Einsteina koji naglašava "da narod koji više nagrađuje majstora-bravara od majstora-učitelja, biva u opasnosti da uskoro ostane bez jednog i bez drugog". To ipak ne bismo smjeli zaboraviti.

Izokrenutih vrijednosti u svakodnevnom životu ima mnogo. Sve ih ni ne možemo spomenuti. Nepoštivanje zakonitosti i izokrenute vrijednosti stvaraju krive vrijednosti. A... "naše društvo nema tradiciju poštivanja zakonitosti. Pravo u našem društvu nije steklo autoritet koji je potreban za normalno funkcionisanje civilizovanog društva. Hoću da kažem: da bi društvo dobro funkcionisalo, sila zakona mora da bude izvan zakona sile i zakon mora da važi podjednako za sve. A onaj koji jednom pogazi zakon, otvorio je vrata u pakao".⁷

2.8. Gubitak u poslovanju gotovo da ne stvara nikakve posljedice. Dapače...

Kad se ostvari gubitak u poslovanju, ili se ne mogu pokriti dospjele obveze, posljedice bi po osnovnu organizaciju morale biti dosta teške. Ako se radi o trajnijoj ili trajnoj pojavi, stečaj i likvidacija tvrtke morali bi biti pravilo.

Mnoge tvrtke u nas godinama su u situaciji da sebi, ali i drugima, svojim lošim radom stvaraju stalne nevolje. Dio ostvarenih gubitaka naziva se i tzv. "sistemskim gubicima" kao posljedica neriješenih disparitetnih odnosa u cijenama". Takvi gubici, a i mnogi drugi, lažnom se solidarnošću na nivou društva pokrivaaju, ali ne i samo to. Gotovo postaje pravilo da tvrtka, koja je ostvarila gubitak, kao nekom čarolijom uposlenim radnicima može pružiti daleko veće osobne dohotke od mnogih tvrtki koje i te kako dobro posluju.

Neka nam za to posluže samo dva primjera: a) Uslijed velikih negativnih kursnih razlika i niza neriješenih nepodmirenih unutarnjih dubioza u međusobnim plaćanjima najveći gubitaš u Jugoslaviji zapravo je bankarski sistem (narodna banka i osnovne

7 - Dr.Ljubomir Madžar: Vrata u pakao(Misli) - Vjesnik - Sedam dana 3.01.1987. god., str. 9.

banke. Međutim, već barem četiri godine za redom uposleni radnici u radnim zajednicama tih ustanova stalno su na prvom mjestu povisini primanja u apsolutnom iznosu, ali i relativno postotno povećanje tih primanja od svih grana privređivanja svake je godine najveće.

b) Sve do 1986.god. i elektroprivreda kao sistem ulazila je u red najvećih sistemskih gubitaka. To, međutim, ovom sistemu ni je smetalo da svojim radnicima isplaćuje osobne dohotke koji su za istu kvalifikacijsku strukturu bili daleko veći od uporednih zanimanja. Što više, ni zakonodavcu nikad nije smetalo da baš taj sistem stalno oslobađa bilo kakvih ograničenja u isplati osobnih dohodaka. A kad je kojim slučajem i došlo do nekih zakonskih ili dogovornih ograničenja, onda taj sistem krši bilo kakav dogovor i isplaćuje osobne dohotke onakve kakvi njemu odgovaraju.⁸

Takvi postupci u drugih sada stvaraju osjećaj da ima moćnika kojima ni dogovor ni zakon baš ništa ne mogu. Žalosno, ali je tako. Opet se stvara lažna vrijednost, i sav ostali udruženi rad misli kako se u stvari u ovom društvu ne isplati biti pošten. To nije u redu, ali društvo i dalje "tetoši" prekršioce umjesto da ih veoma teško, čak surovo, kazni.

2.9. Kritike više ne pomažu

Ako je netko bolestan, drugi mu pokušavaju pomoći. Pretpostavlja se da bi bolesnik morao prihvatiti lijek i da bi morao biti zahvalan na pomoći. I naša je privreda bolesna, i njoj se želi pomoći. No eto još jedne nelogičnosti. Lijekovi koje su stručnjaci ponudili za njezino ozdravljenje samo se formalno prihvaćaju, a ustvari koriste se neki drugi lijekovi suprotno djelovanja, kao da su propisani od nadriliječnika. To je čisto licemjerje. "Mi smo

---

8 - "Elektroprivreda više od dogovora" (Izleti izvan dogovorenih pravila ponašanja u isplati osobnih dohodaka mogli bi, ako poprime šire razmjere, dovesti do zamrzavanja OD, što nitko zapravo ne želi).

"Vjesnik", 17.01.1987. god.

ideološki najgrlatiji pobornici odumiranja države. Gotovo da se po meri verbalnog kritičnog nastupa prema etatizmu odmerava idejna opredeljenost za samoupravljanje i podobnost za odgovorne društvene funkcije. Naspram toga, i suprotno tome, država drži sve konce ekonomskih zbivanja u zemlji, i ne samo ekonomskih ... Ko su najglasniji zastupnici samoupravljanja? Ljudi koji se nalaze na čelnim mestima u državnoj strukturi. Oni se na jednoj strani stalno deklarišu za samoupravljanje i protiv etatizma, a stvarni su kreatori najznačajnijih državnih odluka. Propagirati samoupravljanje, a biti istovremeno akter etatističkog odlučivanja - to je nešto što se zaista jedino može nazvati licemerstvom. Ne znam za drugi naziv...".⁹

Čim se stanje ne popravlja, kritika, a i kritičara, sve je više. To je i normalno jer se bolesnik svojevoljno ponaša. Čas se ima osjećaj da će se prihvatiti najnormalnija i najbolja mjera za popravljanje situacije, a u drugom času tek postanemo svjesni da je zapravo prihvaćeno nešto što nikad ne bismo očekivali. Kao da netko namjerno radi suprotno od onog što bi trebalo. Ili kao da bolesnik uopće ne sluša. "Jedan od razloga i pokazatelja hiperkritičnosti koja nas okružuje svakako je istrošenost vizija na kojima se temelji naše društvo i od kojih pod pritiskom ekonomskih problema polako ali kontinuirano odstupamo, priznali to javno ili ne. U nas je ponor između proklamiranog i stvarnog sve veći, procjep između riječi i djela sve dublji. Sociolozi ukazuju na rastuće nepovjerenje u društvene institucije i jačanje tzv. situacionog morala. Sve više smo društvo koje i privatno i organizaciono krši i zaobilazi zakone, zapostavlja dugoročne ciljeve i principe za ljubav kratkoročne i trenutne koristi. I kao pojedinci i kao institucije prilagođavamo se svakom vjetru koji zapuše, ne znajući više za zadovoljstvo stajanja na buri i prkošenja vremenu...".¹⁰

9 - Dr. Dragutin Maršenić: Licemerstvo (Misli) Vjesnik - Sedam dana, 13.09.1986. god., str. 9.

10 - Dr. Velimir Srića: Od istrošenih vizija do ponora (Misli), Vjesnik - Sedam dana, 13.09.1986.god., str. 9.

3. ZAKLJUČAK

Nepoštivanje ekonomskih zakonitosti ima za posljedicu da sve ono, što želimo ostvariti, upravo nam stalno izmiče iz ruku. Možda je najbolja potvrda za to neostvarivanje gotovo ni jednog cilja kojem je kroz predložene mjere težila sadašnja vlada, a koji su iznijeti na 13. kongresu SKJ (lipanj 1986. god.).¹¹ Htjelo se dobro, ali su za realizaciju izabrane neekonomske mjere (primjerice samo pad kamatnih stopa kad ih je zapravo trebalo znatnij povećati) pa je rezultat tragičan. Ima u tim potezima dosta suprotnosti od makijevlizma¹² (cilj opravdava sredstva) jer izabravši kriva sredstva postigli smo krivi cilj. Najtragičnije od svega je mirenje s postojećom situacijom i kretanjima i nepoduzimanje pravih ekonomskih mjera za ozdravljenje. Jer paket zakona prihvaćen krajem 1986. god. (uključiv na prvi pogled i veoma oštar Zakon o sanaciji i prestanku organizacija udruženog rada)¹³ toliko je sam po sebi pun izuzetaka i odgoda primjena da rezultata neće biti.

Da bi se postigle prave, a ne lažne, vrijednosti koje nas sada toliko okružuju, **od realnosti ne treba bježati**. Jer tko to čini, taj bježi i od stvarnosti. A odatle do propasti sistema nije daleko.

Nikako ne bismo htjeli doći u situaciju da pravilom postaje izigravanje samoupravnih normi ponašanja, pa čak i zakona; što više da takva rabota postaje vrlinom koja se čak i materijalno nagrađuje. Dopustimo li to, pa s vremenom i s nestankom poštenja i sve većim prihvaćanjem lažnih vrijednosti, zemlju će kao naciju trebati spašavati. No... "Zemlju ne treba spašavati jer je nitko ne napada, ali je odlučno **moramo braniti od vlastitog neracionalnog ponašanja**".¹⁴ S tim je ciljem napisan i ovaj članak.

Primljeno: 1986-12-29

11 - Predrag Tašić: "Cijena izostavljenih poteza", Vjesnik, 18.01.1987.god.

12 - Niccolo Machiavelli (1469-1527) - "ne birati sredstva, jer za domovinu je sve dopušteno", enciklopedija leksikografskog zavoda, Zagreb, knjiga 4, str. 683.

13 - Sl. list SFRJ, br. 72 od 31.12.1986. god.

14 - Prof. dr. Fedor Rocco u intervjuu "Ekonoski čor-sokak" Radničkim novinama br. 3 od 12.01.1987.god., str. 7.

**B. Kezele. Economic irrationalities lead to phenomena of
false validity**

S U M M A R Y

Only by using economic laws is possible to expect way out from economic crisis. If in economy are used economic irrationalities (which seem at the first moment acceptable) it leads to phenomena of false validity. If false validities instead of true ones become eminent then men behaviour enters uneasy state.

People escape from reality and they try attain by less efforts their aims or validities.

It results very often in supplanting laws or usual social behaviour.

In unstable economic conditions it becomes nearly even a rule.

In a set of examples is tried to show documentarily phenomena of false validity and also to suggest and give some measures how to defend from it.

Actually it is necessary to defend ourselves from our own irrational behaviour.